

'הבית הוא בנפש'

הבית בקרב עקורות בעקבות 7.10.23

שני בר-און ממן, מתוך המחקר פליטים.ות בארצם.ן

איורים: עמית טריינין

ת כ ו ל ה

4 מבוא(ה)

'מבחינתי לגמרי נפגע לי הבית':

9 חילול תחושת הביטחון בבית המקור (HOME)

'בית במירכאות':

16 הרכבת חלופות (Home)

18 מקומות דיור זמניים: 'עשיית בית'

21 מקומות דיור מתייצבים; 'קינון'

'אני כמו צב':

28 הבית עובר לנפש (Home)

32 נעילה

ברצוננו להודות לעמית טריינין שבנדיבותו אישר לנו לשלב
במסמך את איוריו מתוך הסדרה "השארתי מאחור, בית"
שנוצרה בעקבות ביקור בקיבוץ בארי, מאי 2024

עיצוב: סטודיו נעם תמרי

המסמך מתאר את התהליך שהובילו נשים שהתמודדו עם עקירה מביתן ואובדן הביטחון בו. מתוארות 'עשיית בית' ו'קינון' המתבטאים בבניית מרכיבי בית תוך הפנמת המושג והפשטתו מהיבטים פיסיים. עולה ממנו כוחן של הנשים והצורך לתת קדימות לתפיסותיהן ולתהליכים שעברו, מבלי להפעיל כוח כלכלי או אחר להשבתן לבית המקור.

מבוא(ה)

הקשבה למרואיינות היא שהביאה לכתיבת המסמך הנוכחי, שרובו מבוסס על ציטוטים מתוך 12 ראיונות שנערכו בין מאי לדצמבר 2024¹, במסגרת מחקר על הפליטים.ות בארצם.ן - המפונים.ות בידי המדינה מאז 7.10.2023². הבחירה להשתמש רק בראיונות עם נשים לצורך מסמך זה נבעה מניתוח כלל הראיונות, ואיתור ייחוד בדבריהן על הבית, ממנו נבנה המסמך על חלקיו - דברי המבוא במבואה, שלושה פרקים המתארים את התהליך המרכזי העולה מהניתוח, ונעילה הכוללת סיכום והמלצות עיקריות למדיניות.

ניתוח הראיונות הביא לספרות העוסקת בקשר בין בית להגירה, ובפרט בהקשר מגדרי של אסטרטגיות הפעולה של נשים במצבי הגירה שונים. נקודת המוצא של ספרות זו, היא כי הניגוד הנתפס בין 'בית' להגירה ממנו, אינו עומד במבחן המציאות. הגירה לסוגיה כפי שמיד נפרט, דווקא מחדדת ומאתגרת את המושג והחוויה הכל-כך מובנים מאליהם של 'בית' על רבדיו.³ בעברית, לא קיימת גם ההפרדה הלועזית בין הרמה הפיסית - הבית העשוי בד או בטון (HOUSE) לבין הרמה המעשית-רגשית-חברתית (HOME), בה נעסוק כאן.

ומהם רובדי הבית? ישנה הרמה התיאורית - 'זהו הבית', המתייחסת בדרך כלל לדיוור, שכולל שייכות חברתית וזמן ארוך של שהות. קיימת הרמה הנורמטיבית - 'זה מרגיש כמו בית', שמכוונת לרוב לרגשות חמים ותחושת נוחות, אשר מעבר לרמה הפיסית כרוכה ביחסים קרובים, משפחתיים וקהילתיים. רמה נוספת היא מטאפורית - 'כאילו שזה בית', המייחסת ביתיות לחלופות שיכולות להיבנות גם הרחק מבית פיסית. ולבסוף, יש הרמה האנאליטית, זו שממשיגה את הנאמר עד כה.⁴

1 ארבע מהנשים פונו מיישובים שנכבשו מחדש בדרום, ושמונה מקו הגבול בצפון, והן מייצגות קבוצות גיל שונות (בין 40 ל-80 ויותר), סוגי יישוב שונים (מועצה מקומית, מושב, קיבוץ לסוגיו), בעלות משפחה וכאלו שגרו לצד משפחתן; בעלות עסקים ושכירות, בחופשת לידה ומובטלות. בשל קרבתן היתרה לגבול, כולן עדיין מפונות בעת כתיבת שורות אלו (מרץ 2025). כמות הראיונות לא אפשרה לנו פילוח פנימי ואפיון 'דק' של הבדלים ביניהן, ובין השאר לכן מצוין לצד הציטוט אזור הפיני בלבד [צפון/ דרום].

2 ראו לרקע, שיטה ומקורות בחלקים קודמים: בר-און ממן, ש., שרעבי, ת., וקונור אטיאס, א., נובמבר 2024. יומן משא : מסעם.ן של הפליטים.ות בארצם.ן, או - על הפגיעות בפינוי ארוך טווח והמלצות מדיניות. תל אביב: מרכז אדוה; בר-און ממן, ש., שרעבי, ת., וקונור אטיאס, א., יולי 2024. סדר מרחבי חדש בישראל 2024. תל אביב: מרכז אדוה.

3 Boccagni, P., 2017. *Migration and the Search for Home : Mapping Domestic Space in Migrants' Everyday Lives*. New York: Palgrave Macmillan. P. 2.

4 Boccagni, P., 2023. Introduction: home and migration: setting the terms of belonging and place-making on the move. In *Handbook on Home and Migration*, Edward Elgar Publishin. pp. 1-28, P.4.

מבין הגישות האנאליטיות להבנת המושג של בית, חלוקה מוצעת אחת היא לשלושה מרכיבים במושג הבית. הראשון, המכונה home, מכון לפעולות יומיומיות של יצירת משמעות מעשית ומדומיינת; השגרה במקום החלופי הכוללת את היחסים בו. לצורך הדיון, רמה זו מתקיימת גם בעת העקירה מבית, מעצם הצורך לדאוג להגנה (ממזג אוויר ופגעי אדם), מזון, תרופות ויכולת לטפל מיטבית בתלויים (מבוגרים וילדים). המרכיב השני מכונה Home, ומייצג היבטים סובייקטיביים ותרבותיים של בית, האידיאל של בית, למה שמתגעגעים ב'בית'. והאחרון, מכונה HOME, ומכוון להקשר גיאוגרפי; כגון ההקשר בו נעקרו האנשים מביתם מבחינה ביטחונית או אקלימית, והמדיניות כלפי עקורים או פליטים.⁵

בתוך הדיון המושגי בבית והגירה התפתחו מספר תובנות אשר במהלך הניתוח מצאנו אותן מועילות. ראשון הוא מושג 'עשיית הבית' (homemaking), אשר כוללת עבודה פרקטית וסימבולית כאחד ליצירת 'בית' בקרב עקורים לטווח ארוך. בתוך מגוון אסטרטגיות הפעולה שתוארו בספרות, עולה כי בכל צורת עקירה תיווצר 'עשיית בית' לשיפור הנוחות והמוכרות, שחלקה למעשה 'עבודת בית' שגרתית בתנאים לא שגרתיים.⁶

מושג נוסף אליו מתייחסת הספרות ממשך את 'עשיית הבית' לכיוון רגשי יותר ומכוון תמונת עתיד, כציפור המתבייתת על קינה המרוחק, ולכן המינוח homing. בעברית מוצע כאן לתרגם כ'קינון' – הכולל את השאיפה והמעשה הפרקטי והסימבולי של יצירת ביתיות בתנאים זמניים. פעולת ה'קינון' באה לתאר מצב גבולי, לימנלי, שבו יש מחיקה ויצירה של בית.⁷ גישה זו פותחה לכדי מודל עבודה בינלאומי תחת פרויקט המכונה בקטגוריה זו, ומדגיש את הפעולות המעשיות שאפשר לנקוט כדי לשפר את המדיניות בהקשר של הגירה ובית.⁸

היבטים אלו של מושג הבית – מעשיים ורגשיים, שזורים ביחסים בתוך הבית ובינו לבין סביבתו המיידית, ובהם יחסי מגדר שאינם תמיד אידיליים כמו התפיסה הרווחת של ביתיות.⁹ משולבים בהם יחסי כוח בין אם מגדריים או על בסיס שונות

5 Brun, C., & Fábos, A., 2015. Making homes in limbo? A conceptual framework. *Refuge*, 31(1): 5-17. Pp.12-13.

6 *Ibid*, P. 10.

7 HadžiMuhamedović, S., & Grujić, M., 2019. Thinking Post-Home: An Introduction. *Ethnoscripts*, 21(1), 5-33, P. 6.

8 [HOMInG: THE HOME-MIGRATION NEXUS, Home as a Window on Migrant Belonging, Integration and Circulation.](#)

9 Boccagni, P., & Kusenbach, M., 2020. For a comparative sociology of home: Relationships, cultures, structures. *Current Sociology*. 68(5), 595-606.

אחרת, היוצרים את הבית כמושג מורכב, התלוי בהקשר החברתי.¹⁰ הפרספקטיבה הפמיניסטית היטיבה לפרק את מושג הבית האידילי והחד ממדי ולראות בו מורכבות, אשר הגירה מחדדת עוד יותר.¹¹ הבית והמרחק ממנו נתפסים לא כניגודים, אלא כמרחב של תנועה בין זרות לבין מוכרות, כאשר דווקא התנועה של ההתרחקות מן הבית והחיפוש אחריו, הוא שמקנה לפרטים את התחושה היכן הבית.¹²

נקודת מבטן של נשים על תהליכים אלו – והאסטרטגיות שהן נוקטות, נתפסות כמהלך אקטיבי המתגר לא פעם יחסים ותפיסות דכאניות. במובן זה, בהגירה מבית על היחסים המשוקעים בו יש פוטנציאל משחרר, המאפשר בנייה של אלטרנטיבה לסדר הקיים.¹³

. . .

עוד לפני שנעבור אל תפיסת הבית בקרב המפונות שרואיינו, חשוב להבחין בין סוגים שונים של הגירה, עקירה ופליטות, ולמקד את עצמנו בהקשר הרלבנטי. נקודת הפתיחה היא בחירה, המבחינה בין מהגרים (בין אם פנימית בתוך המדינה או חיצונית למדינה אחרת) לבין פליטים ועקורים. האחרונים נבדלים לא רק בטראומה המלווה בדרך כלל אירועי אסון המובילים ליציאה באונס מהבית, אלא גם ביכולת התכנון את המהלך וגם את ביתם החלופי. ברור כי המפונות הנדונות כאן אינן משתייכות לבעלות יכולת הבחירה – כולן נעקרו מביתן בחטף בעקבות טבח ה-7 באוקטובר והמלחמה בעקבותיו.

מבין הקבוצות האחרות, המונח הרלבנטי כאן הינו עקורות, כיוון שפליטות מתייחסת למעבר למדינה אחרת, כולל המדיניות שם כלפי הפליטים המשפיעה עמוקות גם על פעולות הקשורות בבית. אלא שעקירה מזוהה במיוחד עם תנאי מחיה ירודים וזמניים בעליל, כמו מחנות עקורים. מבחינת שימוש במונח, חשוב לציין כי נדמה שהקבוצה המזוהה יותר מכל עימו היא הפלסטינים לאחר 1948. רוצה לומר, בדרך

10 Hooks, B., 2000. *Feminist theory: from margin to center (2nd ed.)*. Cambridge, MA : South End Press.

11 Young, I. M., 2020. House and Home: Feminist Variations on a Theme. In: *Intersecting Voices: Dilemmas of Gender, Political Philosophy, and Policy*. Princeton, NJ: Princeton University Press, pp. 134–164.

12 Ahmed, S., 1999. Home and away: Narratives of migration and estrangement. *International Journal of Cultural Studies*, 2(3):329–347.

13 Scott, J. W., 1986. Gender: A Useful Category of Historical Analysis. *The American Historical Review*, 91(5): 1053-1075.

כלל התנאים שעקורים חיים בהם קשים ביותר, זמניים מאוד, ולא נתמכים על ידי מדינה. מצב שונה מאוד מבחינה כלכלית וחברתית מזה של המפונות מאז 7.10.

נדמה אם כן כי דרושה תת טיפולוגיה בקרב עקורות, המאפשרת אבחנה מדויקת יותר של המצב הנדון. לשם הנוחות, נציע כאן מיפוי על שני צירים עיקריים, אשר מציגים רצף בו מצוינות להלן רק נקודות הקצה – מידת המימון הציבורי ואיכות החלופות. חשוב להדגיש כי גם בתוך הקטגוריות יש תתי קטגוריות, בפרט האבחנה בין מימון מדינתי לפילנתרופי, ובין סוגי דיור ושירותים בחלופות, אך נסתפק בכך. יתרונו של המיפוי בכך שיבליט את רצף האפשרויות תחת המושג עקירה, דבר שרלבנטי מאוד להמשך הדיון שלנו כאן. כמובן ששני הצירים וההקשר כולו משוקעים בתנאים שקדמו לעקירה.¹⁴

טבלה מס' 1: מטריצת עקורים לפי מידת המימון הציבורי ואיכות החלופות

מידת המימון הציבורי (מדינתי/פילנתרופי)		איכות החלופות
אין	גבוהה	
עקורי שכונות LA היוקרתיות	מפונים בקהילה במימון בטל"א	גבוהה
עקורי מלחמת אוקראינה	עקורי 1948 נתמכים פילנתרופית	נמוכה

ניכר מהטבלה כי מעמדן האזרחי ומיקומן בסדר הגיאוגרפי הפנימי בגבולות, הפך את עקורות ה-7.10 לקטגוריה שבאופן עקרוני נבדלת מרוב הדיונים על הגירה ובית, שנוגעים בקבוצות כמו פליטים מאפריקה, מסוריה או מאוקראינה. כמו שציינה מרואיינת: "אנחנו פליטים לוקסוס", תוך שהשוותה עצמה הן לפליטים

14 ראו גם הדיון בפגיעות הנוצרת בעקירה הנמשכת זמן ארוך: בר-און ממן, ש., שרעבי, ת., וקונור אטיאס, א., נובמבר 2024. יומן משא: מסעם של הפליטים.ות בארצם,ן, או - על הפגיעות בפינוי ארוך טווח והמלצות מדיניות. תל אביב: מרכז אדוה.

מאוקראינה והן לשכניה בניר עוז ובארי. ויחד עם זאת, מסע בחווייתן יכול להועיל בשני כיוונים משלימים.

ראשית, בתוך עמנו אנו חיים. כלומר, המסקנות והמדיניות המוצעות בפרק הנעילה הן ספציפיות למקרה הנחקר ולתקופה זו, ויש טעם במחקר האסטרטגיות של העקורות, ולו כדי לתת קול וכוח לאותן נשים. שנית, בתוך הסיפור שיסופר להלן יש כמה תובנות הייחודיות לסוג העקירה הזו ומלמדות עוד זווית באותו קשר מורכב וסבוך שבין בית להגירה.

< נסיים בתקווה שהנשים יבנו את ביתן בדרכן ובאופן בו יבחרו. תודה למרואיינות שפתחו חלון לבתיהן, אלו הגשמיים והאחרים שבנפש.

'מבחינתי לגמרי נפגע לי הבית':

חילול תחושת הביטחון בבית המקור (HOME)

"הבן 9, ערב אחד הוא ככה מציק לטלפון והוא רואה את התמונה בבית של הכלבה שלנו. והוא אומר לי 'מה אמא, יש לנו שער בבית?', הוא שכח את הבית. הילד שכח את הבית. אמרתי

לו מה, בטח שיש שער שכל יום נפתח כי אבא נכנס עם האוטו. כאילו מה? 'תראי לי את המטבח, אני לא זוכר איך, תראי לי את החדר שלי, אני לא זוכר.' אולי כי הוא צעיר" [צפון]

הציטוט בפתח על השער שנמוג מזיכרונו של הילד, כמו מעיד על אחד המאפיינים ב'עבודת הבית' של העקורות מביתן – הבית 'מאבד' חלקים, בעיקר הגדר והשער, אלו שאמורים להגן עליו מפני הסביבה העוינת.

לפי התיאוריה שהוצגה לעיל ההיבט של בית הקשור במצב הגיאופוליטי המקודד באותיות גדולות, HOME, מופיע בסוף הניתוח, כהקשר כללי ומעט מרוחק מהבית הפרטי והאישי לרבדיו. העמדתו בראשית הניתוח מעידה על שלמדנו מהמרואיינות: לפני הכל ואחרי הכל ביתן איבד מרכיב כה בסיסי במושג בית; את מרכיב הביטחון. זהו מרכיב המקושר לבית במובן שהוא מעבר למגורים עצמם – היישוב, השכונה, המיקום בסדר הגיאופוליטי.

כל המרואיינות גרו ב-6.10.23 על קו גבול שבערב למחרת לא הותיר את הבית במובן הגיאופוליטי שלו כשהיה. מכל התיאורים להלן – אלו של עזיבת הבית המקורי ושל הביקורים בו מאז, עולה התחושה כי הבית נותר ככלי ריק בהיעדר מהותו הבסיסית – ביטחון.

יותר משנהרס הבית כולו, נפרץ בו השער, הגדר, החומה – המערך ההיקפי שאמור להגן על הבית הפרטי. זהו חורבן פרטי שזור בחורבנה של קהילה ואזור שלם. במובן הגיאופוליטי, של HOME, מדובר בערעור יסודות הבית וגבולות הריבונות הישראלית. ובשל החיבור בין המיקום של ביתן וחורבנו מאז 7.10, הבית הפרטי נתפס כמחולל.

• • •

חורבן הבית האישי, לא במובן הפיסי אלא במובן של חיבור רגשי, מתואר לא פעם כאשר המרואיינות סיפרו על ביקוריהן בבית המקור. יש שלא יכולות לכך כלל ולא מפאת חוסר נגישות. כך למשל מתארת המרואיינת הבאה את חרדתה המתכללת מהדרום:

"לדרום אין סיכוי, אני לא רוצה להתקרב בזמן הקרוב, כל [מקום] שהיו שם מחבלים זה [בלתי אפשרי]. להיות כמה שיותר רחוקה מאיפה שהמחבלים הגיעו. עוד לא התקרבתי לאזור בכלל מאז. [לא נסעת הביתה?] לא, שלחתי את הילדים שלי ואת בן הזוג שלי להביא לי דברים. אני לא כזה רוצה משם הרבה דברים. ממש כאילו זה דברים מאוד ספציפיים. אז אמרתי לבת שלי 'תסעי, תצלמי לי ואני אגיד לך מה להביא'. אז הם באמת נסעו והיא עשתה לי וידאו, שיחת וידאו. היא פתחה את הארון ואיך שראיתי את הארון ואת הבגדים פשוט קיבלתי בחילה והיה בא לי להקיא. אמרתי לה 'תסגרי את הארון אני לא רוצה כלום, אני לא מסוגלת, בא לי להקיא, אל תביאי לי כלום'. כלי מטבח כן ביקשתי כמה דברים אבל גם אמרתי לה 'אל תצלמי'. [דרום]."

המרואיינת מתארת מצב קיצוני אומנם – היא היחידה שמסרבת לבקר בביתה המקורי מבין המרואיינות, אך כמעט כל המרואיינות תיארו את הבית המקורי כלא בטוח מבחינתן, כמקום לבקר בו תחת מגבלות. חלק מהמגבלות – בעיקר בראשית המלחמה העצימה בעזה ועד להפסקת האש בצפון – היו גם חיצוניות, כאשר לא פעם פונו נשים מביתן בהוראה ישירה מהצבא:

"המג"ד אמר לי 'תראי גברת, את חייבת להתפנות כי את מפריעה לנו פה'. הוא אומר לי את ממש מפריעה לנו פה. היישוב הפך להיות לשטח צבאי סגור ואני לא יכול לשבת ולשמור עלייך. את פשוט חייבת להתפנות. טוב, לא נתן לי ברירה. אמרתי בסדר, אני אתפנה." [צפון]

הבית שהופך מוצב צבאי קדמי חוזר בסיפורים רבים, ולמעשה לעיתים ביקור בו דרש ליווי צבאי, כמו הביקור הראשון של המרואיינת הבאה בביתה:

"אז הביקור הראשון זה היה באמת. זה היה בליווי של כיתת כוננות וצריך להירשם ואז נסענו עם שתי מכוניות, ועשו לנו תדריך 'אסור לרדת מהשבילים כי יש

עדיין אמצעי לחימה ורימונים ולא להזיז שום דבר בתוך הבית. תיקים או כאלה לא להזיז אותם כי אולי זה ממולכד וזה'. את יודעת. והלכנו. בעצם ביחד - לא כל אחד הלך לבית שלו, אלא הלכנו לבית של הראשון עם הכיתת כוננות ועם החיילים, זאת אומרת וגם כל כניסה הייתה כניסה לטהר את הבית. זאת אומרת כל כניסה קודם כל הם נכנסים עם נשקים שלופים. בודקים שאפשר כי עדיין היו מחבלים, את יודעת, עוד כמה ימים אחרי. היו אנשים עוד לפני זה, חיילים, אבל לאזרחים לא נתנו לבוא. אז, אז אנחנו, קבוצה של 3 חבר'ה הלכנו לראשון שזה משפחה שעברה חודש לפני לקיבוץ, עוד היה כתוב על הדלת 'ברוכים הבאים'. הראשון שנכנסו לבית עם הנשקים שלופים.. פה התחלתי לבכות, התחלתי לבכות, כאילו התרגשתי נורא ובכיתי, אחר כך נרגעתי, אבל זה היה...
להבין שאת נכנסת לשטח מבוצר." [דרום]

הבית אינו פרטי מרגע שמתחילה המלחמה, הוא מנוכס בצורה כזו או אחרת - יש שהפכו מפקדות או בסיסי לינה - לשטח של הצבא, של המדינה, אשר נכבש מחדש בדרום או נשמר תחת אש בצפון. כל עוד הפינוי נמשך, מעמדם של בתי המקור הוא כשל חפץ ריק, בשל אובדן הביטחון.

מהראיונות נדמה כי יש קשר בין אובדן הביטחון בבית לבין הגנה מהלילה, מהחושך. **אובדן הביטחון קשור בהשתלטות של עלטה, כבדה ואפלה מ'חושך'.** כך למשל מי שביקרה בביתה בזמן המלחמה, בעלטה מפאת הפצצה פעילה:

"באתי מאז פעם אחת להוציא את הנשק שלי, את האקדח. עברו איזה חודשיים אני חושבת. אמרתי שלא יהיה שמה אקדח, את יודעת לא יודעת מה שיכול להיות ובכל זאת זה פלילי. אז עליתי, לקחתי אותו וחזרתי. אנחנו ממש נמנעים מלהגיע כי זה פשוט מסוכן, זה לקחת סיכון אדיר. אף פעם אנחנו לא עולים, אם עולים לא עולים ביחד כאילו. בטח שלא. הם כאילו אומרים את זה גם הילדים 'אתם עולים אם מישהו עולה זה רק אחד'.

עליתי פעם נוספת עם הבת הגדולה. עלינו בחושך בלילה, בלי תאורת רחוב, בלי תאורה ברכב, נסענו על 10 קמ"ש בלילה, לא רואים. איך שנכנסנו לקחת כמה דברים - אזעקה, נכנסנו לממ"ד לשעה. לקחנו את מה שרצינו, לא התעכבנו ופשוט יצאנו גם בחושך, עלטה מוחלטת. אז אין מה לעשות שם, אין מה לעלות." [צפון]

הפיכת היישוב כולו לשטח צבאי תחת מגבלות חמורות לתנועת אזרחים, וכן הסכנה עצמה בהגעה לקו הגבול ובשהייה בו, הופכות את החוויה של ביקור בבית המקור למלחיצה. לכן המרואיינות מדגישות את חישוב הזמן בתוכו, ובפרט נמנעות משהות בו בשעות החושך, שכמו מסמל את הסכנה:

"אני לא מרגישה שם בטוחה. אני הייתי שם כמה פעמים, הלכתי לבית שלי. נכנסת לבית שלי בבהלה. זה היה.. אני רק רוצה לצאת משם ולברוח משם. לא מרגישה שם טוב, לא מרגישה... כל התחושה שהייתה לי של בית כבר אין לי אותה. ואני נכנסת, ואני רק רוצה לצאת משם. ואני מגיעה ל[קיבוץ] ואני רק מסתכלת על השעון מתי אני נוסעת ואני מגיעה לבקר את אבא, אבל זה תמיד מתוכנן ככה שאני מגיעה עושה מה שאני עושה, אולי פוגשת איזה חברה, ולפני החושך אני נוסעת. בשום פנים ואופן לא להיות שם לילה". [דרום]

הבית המקורי, מחובר בדרך כלל לקורותיו של אזור, יישוב, ולא פעם מיקומו מצוין תוך שזירה בגיאופוליטיקה המשתקפת מהחלון:

"הבית שלנו מול [כפר בדרום לבנון]. כאילו כשאת פותחת את הדלת נכנסת לסלון הנוף נורא יפה וישר [לכפר] הזה אלו שירו על [יישוב ישראלי סמוך] והרגו את האמא והילד" [צפון]

במובן הגיאופוליטי, בפרט עד להפסקת האש בצפון ובדרום, היה הבית המקורי לכוד בערב שמחת תורה התשפ"ד, והזמן בו עמד מלכת. הסכנה בביקורים גרמה לכך שאפילו הסדר הבסיסי של שולחן החג לא הסתיים עד לעת הראיון (כאמור, בין מאי לדצמבר 2024):

"היו פעמים שבאתי לראות שהכל בסדר. אני עליתי פעמיים. פעם ראשונה היה לי נחמד תביני, יש לי בבית [ביישוב] עוד את הכלים על השיש של שמחת תורה. לא היה זמן ואחר כך.. הם מאובקים. צריך לנקות. אין לי זמן, יש הפצצות, אין לי זמן שאני יכולה לשבת לחכות. הזמן קפא. לקח זמן עד שפיניתי דברים מהמקרר, את היין שפתחתי עם חברה שבאה אלי לשתות, אז שם זה לא עד הסוף מרגיש כבר בית" [צפון]

אובדן אלמנט הביטחון לא אומר שהבית נעלם. נהפוך הוא – הוא מוחשי מאוד וכאמור כמעט כל המרואיינות היו בביתן הנטוש. יחד עם זאת, בשל מוראות ה-7.10

בדרום או המלחמה בצפון, הפך בית המקור לנטול הגנה ולא בטוח. במובן זה, הוא איבד חלק חשוב בהגדרת הבית, המקום שמקנה לפרט את מקומו המוגן בדרך כלל במידה כזו או אחרת מפגעי מזג אוויר ויד אדם סביר.

דוגמה מאלפת למתח בין קיומו הפיסי של הבית לבין אובדנו במובן הפרטי הוא הציטוט הבא, בו מודגש הפער בין התפיסה החיצונית, המוסדית, לפיה הבית לא נהרס, לבין התחושה האישית של חורבן הבית, וזאת כאשר היא מדברת על הציפייה שתשוב לביתה המקורי:

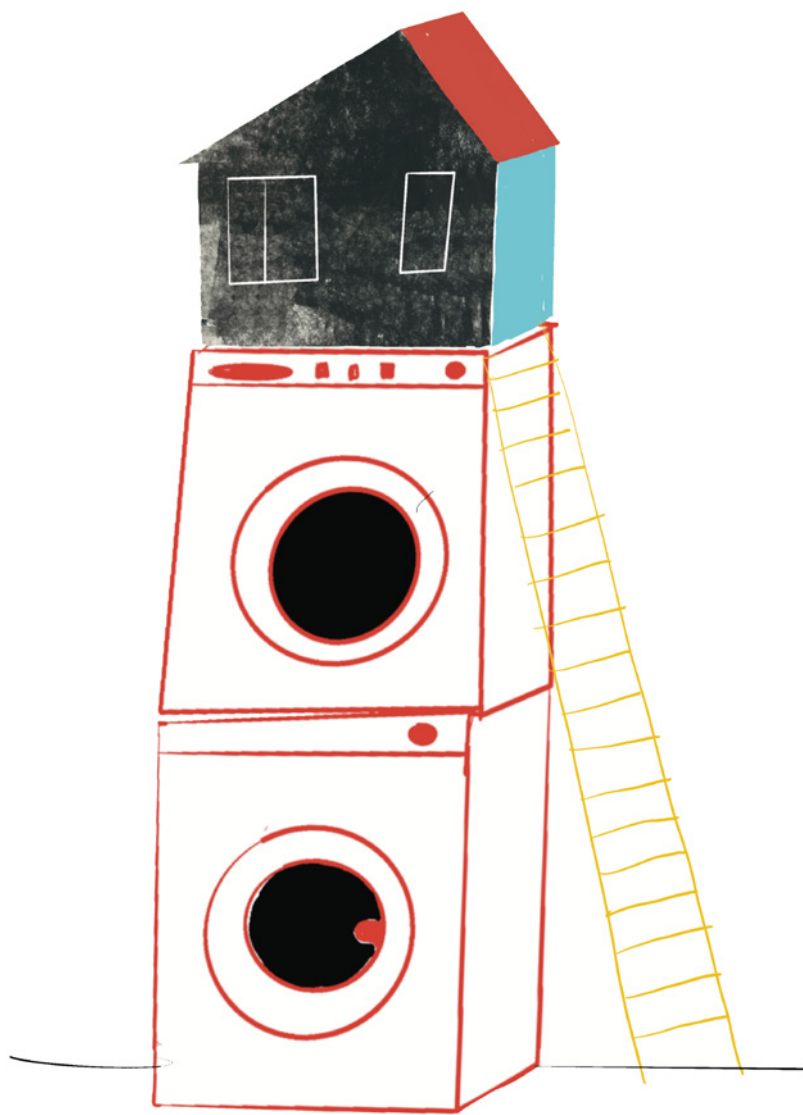
"אצלנו לא נפגעו בתים, אבל מבחינתי לגמרי נפגע לי הבית. נכון שהוא עומד אז אני לא אומר כלום. אני לא יודעת למה הם [המוסדות] חושבים שיש הבדל."
[דרום]

הפגיעה בבתי המקור נמשכת כל העת. מה שלא עשו המתקפה והמלחמה, עושים פגעי הזמן והטבע, ותיאור הסדקים, הנזילות והעשבייה השולטת בכל מעידים על שקורה לבית המקור – הוא מתפרק:

"בינתיים [בית המקור] שלם. יש לו בעיות של רטיבות וכאלה שנוצרו כנראה מכל התזוזות. לא היינו הרבה, אבל בפעמים שאני הייתי הגינה הייתה חודשים עד לגובה של בן אדם. בבית היה רטיבות, וכאלה דברים. כנראה מתזוזות, אני לא יודעת. מה ההשלכות של כל זה? אנחנו לא יודעים עדיין. ההורים שלי הולכים בערך פעם בשבוע לוודא שהכל בסדר, להשקות את הגינה, לוודא שהכל שלם, שאין נפילה של רסיס איפשהו או שאין פיצוץ. כבר פעמיים היה לנו פיצוץ מים שלא ידענו עליו. רק כשההורים שלי הגיעו הם גילו אותו. הם משתדלים לבוא לפחות פעם בשבוע.

אני הייתי שם בתחילת המלחמה בערך שלוש-ארבע פעמים. בעיקר געגוע אני חושבת. זה כשיש לי הזדמנות בלי הילדים, את הילדים [הגדולים] לא העזתי לקחת לשם. הקטן היה איתי כל הזמן עד עכשיו, אז כשהייתי לוקחת אותו מאוד חששתי עליו. הגדולים לא היו איתי, ותמיד מיהרתי לחזור אליהם, להוציא מבית ספר. זה תמיד היה בלחץ. ופשוט, כאילו זה לא יעזור לי להגיע לשם. נראה לי שכאילו קיבלתי החלטה שזה החיים שלנו עכשיו... זה בעצם החיים החדשים."
[צפון]

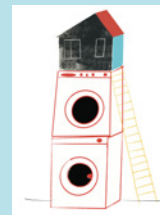
ניכר בציטוטים מהביקורים כי החילול של הבית הנטוש בעת מתקפת ה-7.10.23 והמלחמה, הפך אותו מנוכר, קפוא בזמן אחר ובעלטה, ובמידה רבה הרוס. כרגע. במובן הגיאופוליטי אם כן, של HOME, הבית לא נמחק אך הוא גם לא קיים. הוא כמו התפרק ממרכיבי בסיס. כפי שטוענת המרואיינת בסוף, הוויתור עליו לפחות באופן חלקי, הוא תנאי למעשה המרכבה של בית חלופי. ולמעשה הבנייה של החלופות נפנה עתה.

'בית במירכאות':

הרכבת חלופות (Home)

"אני קוראת לו בית. אבל ביני לבין עצמי זה תמיד בית במירכאות. יש לי הרבה התעסקות עם המושג הזה. מה זה בית עכשיו? כי הבית שלי שהיה הבית שלי כל כך הרבה שנים. וואו, 30 שנה גרתי שם. הוא כבר לא מרגיש בית. והבית הזה שאני גרה בו עכשיו, שהוא לא הבית שלי ואני יודעת שהוא, שהכל זמני. וזה התנסות מעניינת, כי פתאום אני רואה כמה מעט אני צריכה כדי לחיות, אבל כמה הרבה אני צריכה כדי להרגיש בטוחה.

מה שהבית שלי סיפק לי בעבר עכשיו הוא דורש ממני הרבה יותר. תשומת לב הרבה יותר. רגישות להמון דברים שחיפשתי לראות, נגיד נכנסתי ליחידות דיור זה מתחת לאדמה זה מרתף, זה אין חלונות, אין אור. מה אני צריכה לחיות בממ"ד כל החיים שלי? המון דברים - אם זה על פני הקרקע ואין סורגים אז זה לא מתאים לי. אם אין דלת שלי. דלת שננעלת או ממ"ד או כל מיני דברים שאני, אני יודעת שעכשיו החיים שלי בלעדיהם אני לא יכולה.

אז בעצם כאילו הבית מתפרק לכמה גורמים. אני עוד לא יודעת לשים על זה אצבע מה קורה, אבל כל המושג הזה של בית באיזשהו תהליך של חשיבה מחדש או תקראי לזה התפרקות, בכל אופן. זה המצב. בגיל 64 להתחיל. להתחיל מחדש. לעכל כאלה דברים." [דרום]

המרואינת מתארת 'עשיית בית' במצב עקירה כעבודה של ממש - תובענית מבחינה נפשית ופרקטית כאחת, על הבית שהתפרק ודורש בנייה מחדשת לפי תנאים המתבררים תוך כדי המסע. התארכותה של הגלות מהבית המקורי שנתפס

כלא בטוח, מביאה השתנות בצורות הניפוק של שירותי הבית, כלומר בית במובנו הפרקטי, ועם הזמן גם ניסיון גובר ל'קינון' בבית חלופי. כמכלול מדובר בעבודה של יצירת מוכרות (familiarity), מרכיב בסיסי במושג המופשט של 'בית'.

עבודת הבית, בין אם הוא יציב או זמני, נמשכת כל הזמן. למעשה, ההגירה הכפויה מביתן לימדה את המרואיינות להסתדר בצורה יצירתית בכל מצב. הנפקת השירותים (אוכל, כביסה, ניקיונות, חינוך וטיפול) לכל אחת ואחד מבנות ובני הבית – כולל אנשים בגילאים שונים וחיות בית, ממשיכה בכל מקום בו משק הבית שווה. רבות ראו בכך דבר ש'המלחמה מלמדת': "אתה צריך לחיות במזוודות ובכל חור, זה לא מאוד משנה. זה מה שהמלחמה מלמדת." [צפון].

אלא שעבודה על הבית משנה צורה בכל מקום אכלוס בהתאם למגבלות הקיימות בו ולאילושי משק הבית. ניכר מהעדויות שבידינו כי בתחילת הדרך – במקומות שנתפסו מלכתחילה כזמניים כמו בתי המלון או דירות שניתנו לתקופת שכירות מוגבלת, עסקו המרואיינות בעיקר במציאת פתרונות המאפשרים מעט יותר נוחות בהתאם לצורכיהן המשתנים, כמו ארון או סורג.

לעומת זאת, בהמשך הדרך הן החלו לעסוק בפתרונות המאפשרים גם תחושת ביתיות כמו עציצים או שעון. בדרך כלל יהיו עדיין מרכיבים בבית שאינם 'ביתיים', אך יהיו מרכיבים במשק הבית שנבנו מחדש, בין אם גינה או יחידה לסבתא. הבית מתחיל לעבור מלאכת הרכבה ופירוק שמעידים על שלמדו המרואיינות מניסיוןן כעקורות: בית אינו דבר קשיח כפי שנדמה. הוא אלסטי למדי. נפנה ראשית לפתרונות הזמניים.

מקומות דיור זמניים: 'עשיית בית'

'עשיית הבית' משתנה לאורך תקופה העקירה. בראשית התקופה הדאגה היא לצרכים בסיסיים מאוד, מדגישה היבטים פרקטיים של הבית שהתפרק – מאמץ על כביסה, על שינה ערבה, על אוכל התואם את החך.

כל דבר שבבית הקבוע איננו מתאמצות בשבילו ועושות תוך כדי מטלות אחרות, העקורות נאלצות להשקיע זמן ומאמץ בביצועו. נדמה כי הדוגמה הטובה ביותר לכך היא משימת הכביסה במלונות. מטלת הכביסה הפכה לכזו שעשויה לקחת חלק ניכר מהיום, ורוב העוסקות בה הן נשים. לעיתים הדברים תוארו בדיעבד בהומור:

"אחרי הארוחה עולים, עושים כביסות. רק לעשות כביסה לוקח איזה חמש שעות כי יש תור למכונת כביסה. את יודעת ככה מעבירים את היום הרבה פעמים עם כביסה, זה כזה יום כביסה. אם זה יום שאת מחליטה לעשות כביסה אז כל היום את בכביסה, כל היום הולכת חוזרת הולכת. [היית נשארתי?] לא, שמה והולכת, חוזרת והולכת עוד פעם. זה היה טוב. באיזשהו שלב גם קנינו מתלה וגם תלינו כביסה בחדר במרפסת, כאילו ממש בית לכל דבר" [דרום]

סיפורי הכביסה מהמלונות יכולים לאכלס מסמך נפרד, וניכרת בהם מלאכה סיזיפית היוצרת יחסים בתוך המלון בין קבוצות שונות, לא פעם מקום אליו יתנקזו מתחים חברתיים וגם שותפויות. מכל מקום, המרואיינת מציינת כדרך אגב שקנתה מתישהו מתלה כביסה לחדר, דבר שהפך אותו ל'בית לכל דבר'. ולכל אחת היה אותו דבר שנוסף, אשר הפך את המלון או החדר הזמני ל'בית'. כך סיפרה אישה מבוגרת שפונתה בסופו של דבר למלון קטן בתל-אביב:

"רוב הדברים שלי שם, זה כמו הבית שלי. כל פעם הייתי מעבירה עוד דברים ועוד דברים מהבית. מכיוון שאין לנו ארון שמה [במלון], אין לנו ארונות בחדרים, הלכתי וקניתי. שיהיה לי שם. זה ממש כבר קצת בית" [צפון]

הרכיבים שנוספו – מתלה, ארון, היו לעיתים פשוט שימוש יצירתי במשאבים שניתנו למשפחה:

"כשהיינו במלון קיבלנו שני חדרים ואני החלטתי לעשות חדר שינה, כי כולם הרגישו יותר נעים לישון ביחד. זה אומר שהבנות הגדולות במין ספה נפתחת והתינוקת באמצע ביני ובין בעלי כדי שנשמור עליה שהיא לא תיפול, והחדר השני היה חדר משחקים, צעצועים ובלגן. יש לי תינוקת, מבחינתה אמצע החדר-המיטה, זה היה גן השעשועים, כאילו לא היה משהו אחר." [צפון]

ניכר מדברי המרואיינות בקשר לתקופה הראשונית שהתאפיינה במגורים זמניים, כי הן התחילו מהר מאוד להחזיר לעצמן הסדרי נוחות שחסרו בשל העקירה המיידית מביתן. נדמה כי הסיפור הבא מזקק את השאיפה הזו לדברים מאוד בסיסיים שיש לנשים בביתן, כל כך מובנים מאליהם, אך לא תמיד קל למצוא במקום החלופי:

"היה חשוב לי לקבל את הכוס שלי ואת הקפה שלי ואת הבושם. [הביקור בבית] היה שאני אוכל לחזור להביא את התחתונים שלי, כי לא הצלחתי למצוא תחתונים

וחזייה כמו שאני אוהבת. הייתי חייבת את זה. אלה הדברים. עד שהצלחתי להגיע הביתה אז הייתי עם כל מיני תחתונים שהכל נוזל לי ולא נוח לי ולוחץ לי, זה הדברים שאותי מוציאים מאיפוס כאילו. או חזייה שאני לא יכולה ללבוש חולצה שצמוד לי ולא נוח לי כאילו. אז פשוט חיפשתי כל הזמן." [דרום]

אפילו הדברים הבסיסיים – תחתונים וחזיות המתאימים לכל אישה, ושהיא עמלה שנים לייצר לעצמה את המצבור הפרטי שלה, כאשר אין בית אלו המרכיבים הכי חשובים להשיב – את הנוחות הבסיסית שהלבשה תחתונה מייצגת. באופן דומה, מרכיב הביטחון הושב במקום חלופי:

"ב[עיר הנוכחית] הלילות טובים. בהתחלה היה לי קשה. אבל אני גרה בבניין. עם דלתות למטה. קומה שנייה, לא קרוב מידי לאדמה. וזה מה שרציתי, זאת אומרת, זה מה שחיפשתי כדי להרגיש תחושת ביטחון. וזהו. אז זה הדבר הראשון שמצאתי ואני מלאה, מלאת תודה למשפחה הזאת שנתנה לי [את הבית כאן ללא תשלום]." [דרום].

הלבשה תחתונה, ארון, ביטחון. מרכיבים של בית; תחילה בסיסיים מאוד. ובהמשך, גם במגורים הזמניים, ניכר כי משקי הבית מנסים לאתר מקום שיענה טוב יותר לצורכיהם הייחודיים, ויאפשר מעט יותר נוחות והתאמה, מה שמכונה בספרות – מוכרות (familiarity).

החיפוש אחר פתרונות באשר לעצם המגורים והרכבם - מספר חדרים, חלוקה פנימית ועוד, דרש בתחילת הדרך עבודה מתמדת על הדיור הבא, בהיעדר פתרון קבע או חזרה לבית המקור:

"וכשנכנסים לשלושה חודשים לבית מבינים שמיד צריך לחפש קצת את הבית הבא, אז עד שאתה מוצא משהו ויש לך סבתא. זה מגביל אותך עוד חדר נוסף וגם בהליך כניסה עם בעלי חיים לבית זה עוד הגבלה ואנחנו לא מוצאים שום דבר. במועצה [המקורית], שם לא מצאנו שום דבר, כי המועצה מפוצצת במפונים, אז התחלנו לחפש במשהו רדיאלי, שוב פעם רדיאלי סביב [מקום העבודה של בן הזוג]. אז אמרתי טוב, יש את הקריות. אבל אנחנו מקיבוץ. אנחנו לא יכולים לגור בסביבה העירונית, זה עושה לנו נורא. היינו בטבריה. זה לא עושה לנו טוב, אנחנו רוצים על הקרקע.

אז התחלנו לחפש [ביישוב כפרי גדול בגליל התחתון] ומצאנו בית גם כן לשלושה חודשים, והכניסה היא רק בסוף יוני. את הבית הזה בסוף מאי צריך לפנות. מה עושים? אי אפשר למצוא סבלט בתאריכים. אז מצאתי דרך למלא את החור הזה. ביחידת דיור שאני קובעת את התאריכים אני מזמינה אצל בעלת יחידת דיור תאריך מעשרים ותשע למאי עד 26 ביוני. לפחות נפלנו על אישה שהיא לא מאלה שמכפילים עכשיו, אין לה לב לזה והיא לקחה מחיר סביר. מה שזה עולה מיד משלמים שהיא תהיה רגועה שאנחנו נשארים לכל התקופה. ואז בכל מקום שאנחנו נשארים אז נבנים קשרים עם אנשים בעלי הבית. והיא, עכשיו בדיוק אני קבעתי להיפגש עם האישה הזאת." [צפון]

העיסוק התמידי בחיפוש, והצורך להתאים את המצאי לצרכים, מוביל בעצמו ליצירת קשרים מקומיים עם המשכירים וגורמים אחרים בתחומי הרווחה והחינוך למשל. ניכר מדבריה של המרואיינת האחרונה, כי עצם החיפוש וההתאמה להרכב משק הבית, הכולל במקרה שלה בן זוג ששמר על מקום עבודתו, אם קשישה ובעלי חיים – הוא עבודה בפני עצמה. 'עשיית הבית' משנה את צורתה והופכת ממוקדת בפתרונות פרקטיים ומיידיים תחילה, אך ככל שעובר הזמן – מתחילה מלאכת 'קינון' שחורגת ממענה לצרכים בסיסיים בלבד.

מקומות דיור מתייצבים; 'קינון'

הפתרונות היצירתיים, אשר השתנו לאורך התקופה כמעט בכל משפחה, מלמדים על הגמישות הרבה של הבית במובנו היומיומי כמספק שירותים לחברי וחברות משק הבית. במילים אחרות, נדמה שמשק הבית ממשיך להתקיים באופנים אלסטיים למדי. יתר על כן, משק הבית הולך ומתמקם במקומות אלטרנטיביים לבית המקורי, פעולה המתוארת בספרות כ-homing, כאן נכנה אותה 'קינון'. כך מתואר על ידי המרואיינת האופן שבו היא 'מרגישה בבית' בעזרת חלוקת תפקודים בסיסית, וכן 'שתי תמונות ושעון':

"תגדירי חדרים. יש שטח, אני מניחה, כל הצימר הוא בטח 40-50 מ"ר, בסדר? וב[יישוב המפונה] אני רק מזכירה שיש לנו בית של 300 - תראי את המעבר. אז יש בקומה הראשונה מין מרחב קטן של סלון ומטבחון. חדר אמבטיה, שירותים, חדר לנו ההורים ממנו אני מדברת ולמעלה יש גלריה לבנות. אז להגיד לך חדרים

אני לא בדיוק יודעת כי זה גלריה. למעלה זה הבנות. אנחנו משפחה מאוד מלוכדת, אז במובן הזה זה נוח לכולם.

נעים לנו פה מאוד בצימר, כאילו לעומת הבית הישן המתפרק שהייתי בו שהוא היה שייך לאישה מבוגרת, ברמה שהתינוקת שלי משחקת ומוציאה כדורים של האישה, ושאני מרגישה שאני נדחפת להם שם בדברים ויש הבגדים שלה, מלא דברים, אז לא הרגשתי בית. אז פה כן. **פה אפילו תלינו שתי תמונות ושעון** כאילו איזה מין תחושה, **זה עכשיו יותר שלנו** מכל דבר אחר עד עכשיו. "[צפון]

ניתן לשים לב כי הבתים הולכים ומותאמים ככל שחולף הזמן לצורכי בני ובנות משק הבית והעדפותיו, ובכך מתחילה מלאכת ההרכבה מחדש של בית. הבתים מוסיפים מרכיבים שמשק הבית הסתדר בלעדיהם תקופה לא מבוטלת, אך **ככל שהאופק לחזרה מתרחק כך מתרחבת מלאכת הבית גם לעבודה יותר מעמיקה לשיפור המענים והנוחות למשק הבית**. המשפחה הבאה השקיעה בשיפוץ מלא של הבית השכור כדי לייצר לעצמה מענה לצורך בביתיות שלא חשו בשנה הראשונה לפינוי מביתם בצפון:

"נורא התעקשנו על גינה בגלל שני כלבים וזה היה קשה למצוא, ואז כשמצאנו הבית היה במצב רעוע. וכאילו אמרנו זה היה לעשות בידיים, להגיד לבעל הבית 'בוא תוריד את השכירות, אנחנו נטפל בו בכל הליקויים'. כי הוא לא באזור, הוא לא עושה כלום כלום, ככה משכיר את הנכס המון שנים. הוא רצה התחייבות לשנה. היה לנו ברור שאין בעיות. ואני יכולה לטפל, כאילו יותר בעלי, **לטפל בליקויים, כאילו זה לצבוע את הכל, ולהביא חברות ניקיון שלא ניקו פה 20 שנה, ולתקן דברים דפוקים, שבורים, נזילות, זה מלא מלא מלא [תיקונים] – שערים, דלת. אבל זה ראוי למגורים וזה חמוד וזה קצת ישן אבל משהו ראוי לגמרי..**

מבחינתנו גם להישאר [בעיר הנוכחית], בכנות. כי אנחנו יכולים להפוך גם את הבית [המקורי] ל[יחידות] נופש וכשהגליל יפרח להשכיר. וזהו זאת החשיבה. וזה היה הדבר הנכון ביותר לעשות כאילו **להחזיר שפיות. להחזיר לך תחושה של בית...** תראי, עכשיו אנחנו בבית ושלושת הילדים מתים על הבית. ובלב שלי, כאילו ייחלתי שיהיה לנו בית חם ואוהב, פתוח עם הרבה חברים... ובאמת כל הזמן, כשבאים הרבה מידי חברים ואני רוצה להרוג מישהו אז אני אומרת את

זוכרת מה? ביקשת כאילו, זה מה שרצית, ככה תיארתי את זה שיהיה לך בית מלא ושמח." [צפון]

בעוד אישה זו ייחלה לבית מלא ושמח, אחרות מחפשות מרכיבי בית אחרים. והנכונות להשקיע בבית הזמני-פחות כדי להופכו ל'בית' לתפיסת המשפחה, בולטת בכל הסיפורים. כמובן זה כולל טיפול קבוע בכביסה:

"כשהגעתי כבר לפה קניתי מכונת כביסה, מייבש. אני לא אעלה [לבית המקורי] להביא את הדברים האלה, אני לא אסחוב אותם לפה, זה לא שווה את הסיכון כל מה שצריך. קונים. את יכולה לנסות להשיג יד שנייה וכאלה אבל אמרתי נקנה וזהו. כאילו מה נתעסק אם זה תקין, לא תקין, להוביל את זה מתל אביב או מחולון או השד יודע מאיפה ובסוף זה לא יעבוד אז בשביל מה?" [צפון]

כמו המכונות שהפכו מקולקטיביות (בבתי המלון) לאישיות, כך גם מוצאות הנשים – שמנהלות בדרך כלל את המעברים, פתרונות יצירתיים להשגת הנוחות המיטבית ומידה של פרטיות לכל אחד ואחת מבניו. הבית:

"אחרי 5 חודשים עזבנו את המלון, [ליישוב בגולן], חיכתה לי פה דירה של המשפחה שהיא 3 חדרי שינה, דירה קטנטנה. הדירה פיצית כאילו תחשבי – [בת] אחת לקחה חדר, השנייה לקחה חדר, ובעלי ואני בחדר, ולבנים אין חדר. אז זה היה משחק המיטות, מזרן על הרצפה, הקטן ישן לידי, האמצעי לפעמים בסלון. אני לפעמים בסלון ובמיטה שלי. כאילו אני לא יכולה לתאר לך את הארבעה חודשים האחרונים איזה בלגן זה יצר בתוך המשפחה, מריבות והטונים ישר עולים, ועל כל דבר קטן הפתיל קצר. הם מביאים חברים וקשה כי המון רעש. מצד אחד ניסיתי לרצות את כולם.

אז באיזה שהוא שלב אמרתי רגע תחשבי מחוץ לקופסא. אני אחפש להם דירה פה שיהיה להן פרטיות, שיהיה להן את השקט. העברתי אותם, הם עברו לפני 3-4 ימים, וסידרתי להן שם את הדירה יפה, והלכתי קניתי להם מצעים ומגבות וכל מיני פיצ'פקס שצריך לבית וטוסטר. כביסה הן לא עושות, הן שולחות לי ואני עושה להן.

עשיתי לי פה גינה קטנה גם להרגיש בבית. קודם כל מלא מלא פרחים, מלא שתילים, ממש, גם צמחי מרפא. לא הרבה שאני לא אצטרך גם לסחוב אותם, אבל

יש כמות יפה. קרוב לעשרים אדניות. אני כל יום משקה אותם ומטפחת אותם. ואת הבית גם סידרתי כאילו כבית. נכון סידרתי אותו חמוד, לא השתגעתי, כי אני בקטע שזה זמני, אני לא נקשרת למקום הזה. יש לי בית, אני אחזור אליו.”

[צפון]

הציטוט מובא במלואו כדי להדגיש כי 'עשיית הבית' אינה נגמרת, והנשים מוצאות בה גם נחמה ונחת לרגעים, כמו התיאור של טיפוח הגינה בבית הזמני. יחד עם זאת, האקטיביות שניכרת בפעולות ה'קינוח' שלהן מלווה כל הזמן בתזכורת כי הקן יפורק בקרוב ואינו קבוע. בתוך הגבולות הזו, בונות הנשים מרכיבי בית שיוצרים נוחות, מעבר לצרכים הבסיסיים ביותר ובהתאם לדרישות שמשתנות בין אישה לרעותה אך כולן בתהליך של יצירת מקום, יצירת ביתיות בתחושת זמניות. המרוויינת הבאה מתארת את האופן שבו כל אחת מטביעה את חותמה מחדש על הבית הזמני-פחות, כאן כזה שניתן כיישוב ביניים למפונה מהדרום באחת מערי המרכז:

"פשוט הכל היה מכוער בעיני, היה בא לי לקחת את הריהוט [שנתננו] ולזרוק אותו מהחלון, זה מה שכל הזמן אמרתי – 'אני עוד שנייה זורקת את כל הריהוט הזה'. הכל היה מזעזע בעיני, מזעזע, מזעזע. ואת יודעת, גם אין לך באמת הכל מבחינת כלי מטבח. אז בסדר, אז דאגו לצלחות, כוסות, סכו"ם. אבל 6. זאת אומרת אם אני רוצה להזמין יותר משישה אנשים אין אופציה. או את יודעת, יש כיריים על חשמל, אני רגילה לגז. סתם כל מיני דברים קטנים; שפתאום תוך כדי את קולטת שאין לך פותחן לבקבוקי יין, או פומפייה. עוד פעם, זה לא שאני באה בטענות, זה פשוט דברים שבאותו רגע ברור – לא עיצבן אותי שהם לא חשבו עליי, זה עיצבן אותי כי זה כל פעם הזכיר לי שאני לא בבית, ואני לא במקום שלי, הנה אני לא אני, אני לא במקום.

אחרי חודש התחרפנתי פה הלכתי וקניתי לי סלון כי אמרתי 'טוב, אם אני לא קונה סלון, אני לא יודעת מה יקרה'. כאילו, לא, זה בלתי אפשרי, זה בלתי נסבל. אני צריכה שלפחות המרחב של הסלון שלי יהיה לי נוח ויפה, שאני אוהב אותו. את יודעת, חלק אנשים אחרים אמרו הפוך, אני לא רוצה, אני לא רוצה להרגיש שזה הבית שלי. אני כן. אני רוצה להרגיש פה בית, אני לא רוצה להרגיש פה זרה" [דרום]

הציר בין ניכור, זרות, לבין שייכות, מוכרות, הוא לא דבר שלם. בבית הזמני יש מרכיבים של זרות ומרכיבים של מוכרות, והגבוליות עוברת בתוך הבית עצמו:

"כן, הוא הבית שלנו, הקטן שלי לא מכיר בית אחר. הוא יצא [מבית המקור] בן חודשיים, מבחינתו זה הבית. בהרגשה זה בית. אני חושבת שחוץ מכיסאות כתר לפינת אוכל שעוד לא דאגנו לזה, שזה הדבר היחיד שמרגיש זמני בבית הזה אז יש הכל. לא חסר כלום. הלכתי וקניתי כלים למטבח שירגיש כמו בית וכלי הגשה, ואנחנו מארחים באופן קבוע, אז זה כאילו כל הדברים שנותנים לך להרגיש בבית." [צפון]

'נותן לך להרגיש', 'כמו', 'בהרגשה', התיאור זהיר ומלווה בסייגים אבל מודגשת העבודה על ה'כאילו'. אולי כי כמו המרואיינת הבאה, הן כבר לא לגמרי בטוחות מהו 'בית' ואיפה הוא נמצא. עבודתן ליצירת תחושת בית, תחת כל הסייגים, ה'מירכאות' כדברי המרואיינת בפתיח הפרק, כוללת למעשה למידה מחדש, תחת חושים מחודדים למדי, מהו בית עבורן.

"משהו בחצי שנה הזאתי [שגרתי במלון], זה גרם לי לשכוח כל מיני התנהלויות יסוד שלי, אני לא יודעת איך להגיד, [דברים כמו] איך מסדרים את הבית, איך מנקים, איך מתארגנים על ארוחת ערב. כאילו באמת פעם ראשונה שהייתי צריכה להכין ארוחת ערב, עמדתי פה הכל בבית לא היה לי מוכר. לא זכרתי מה אני צריכה. כאילו הבאתי קצת לחם וגבינות, אז חשבתי זה מספיק, אבל אני לא יודעת, והייתי... לקח לי הרבה זמן ללמוד להתנהל עם זה מחדש.

ואני חושבת שהמעבר ל[יישוב הביניים] יהיה עוד שלב בזה בעצמו. פה תמיד יש לי את החדר אוכל [של היישוב] כל צוהריים, תמיד אם נתקעתי או שכחתי לעשות קניות, זה לא נורא כי תמיד יש לי, כאילו יש עוד איזה משהו. ההורים שלי בכלל הם עדיין במלון. זה עדיין החוסר עצמאות וזה למרות שסידרתי להם מקרר גדול, גם כאילו עצמאות נלקחת. ויש איזה חוויה שאתה נכנס לרוטינה הזאת של המלון ולשעות האלה ואני כבר יודעת איזה ארוחה ומתי ושעות ונכנסת התנהלות שאין בה שום, יש עצמאות, אבל היא מאוד נמוכה. אנחנו כאילו עדיין מאוד נתמכים בראייה שלי והמעבר ל[יישוב הביניים] יגרום גם לי כאילו ללכת קדימה בחזרה לחיים.." [דרום]

המרוויינת מוסיפה מרכיב מרכזי בהתהוותו של הבית הזמני-פחות, והוא העצמאות הגוברת, או בלשון הספרות – השליטה. המעבר מדיוור זמני ליציב יותר מלווה בהשבת הגבולות למשק הבית הפרטי והחזרת השליטה על ההתנהלות היומיומית בו – מבחינת כלים, ניקיונות, בישול וכל דבר אחר שנדרש לאותה אישה כדי לחיות באותו דיוור כבית חלקי; בעל מרכיבי הבית ההכרחיים לאותה אישה:

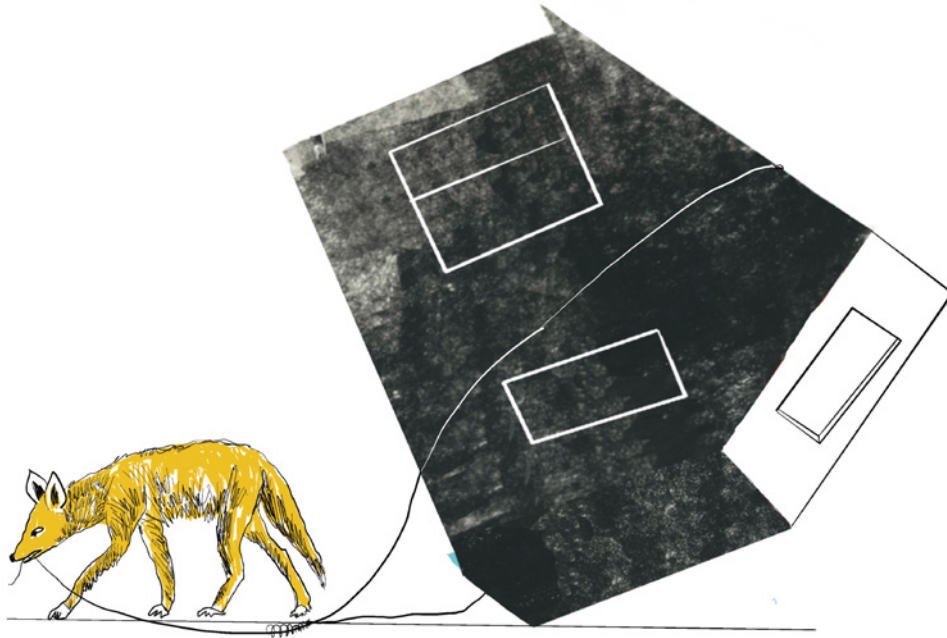
"אני רציתי, קודם כל אני ביקשתי קומה גבוהה כי יש לי קשיים עם רעש [מה-7.10], לא שזה עוזר, זה לא באמת עוזר, יש פה רעש. תראי, זה בית חדש, זה לא כמו הבית שהיה לי ב[יישוב המקור], הוא הרבה יותר גדול, הרבה יותר מרווח. מהבחינה הזאת באמת אין לי תלונות על הבית עצמו, על הדירה עצמה, כאילו סבבה לגמרי, מספיק חדרים, מרפסת, בסדר גמור. הבאתי עוד דברים מהבית, את השטיח, את התנור, קמין כזה שהיה לי בסלון בחורף. קניתי מזנון, עציצים חברות הביאו לי מלא, מלא מלא... אז לאט לאט זה כן היה איזה מקום. בהתחלה באמת לא סבלתי את הבית הזה. החדרים עקומים, כל היום רק התלוננתי, התלוננתי, רק התלוננתי ובכיתי זה מה שעשיתי כל היום. למה זה ככה? למה זה ככה ולא ככה? יואו. וזה היה. עכשיו זה יותר טוב". [דרום]

העבודה לבנייה מחודשת של הבית מדגישה כאמור היבטים שאולי טרם ה-7.10 לא חודדו לאישה עד הסוף, חלקם נוגעים ביחסים בתוך הבית. זאת בעיקר כאשר בן הזוג נעדר לתקופה ארוכה, והאישה מרכיבה את הבית מחדש באופן שמתאים לה. כך למשל מתארת מי שבעלה נמצא רוב השבוע ביישוב המקור בשל תפקידו בכיתת הכוננות:

"וחדר לי כי [בן הזוג] בקושי פה וכשהוא מגיע הוא רוצה להזיז לי את היבשן כלים. לי זה נוח ככה. זה יפה כאילו הוא אמר 'תראי אם אני צריך לעזוב את הכיתת כוננות את תקבלי אותי חזרה הביתה? או שזה יהיה לך קשה?'. "[צפון]

אישה זו בנתה מחדש את מרכיב היבשן באופן הנוח לה, תוך חידוש ושינוי מהדפוסים (והיחסים) הקודמים בבית. מבלי להיכנס ליחסים האינטימיים בהם לא עסקנו כאן, ברור מהציטוטים השונים כי יצירת המוכרות בבית הזמני-פחות היא מהלך פעיל, שמלמד על סוכנות (agency), על אסטרטגיות יצירתיות ומגוונות ליצירת ביתיות, שכוללת מוכרות, תחושת שייכות ומידת פרטיות. זהו מהלך שעובר מהפרקטי וההכרחי שהעסיק אותן בעבודת הבית בדיוור הזמני של תחילת המסע, לעיסוק מעמיק יותר במושג הבית ובמרכיביו ההכרחיים.

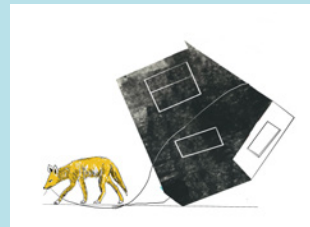
המגוון של המרכיבים אולי נרחב, אך התנועה, לעבר 'כאילו' בית, לעבר תחושת השייכות של בית, היא תנועה קולקטיבית של נשים אמיצות ונאבקות, שמסוגלות במקביל להחזיק את הזמניות ואת הקביעות של ביתן, מורכב חלקים חלקים לפי מידתן. מבחינות רבות יש כאן יצירה אלסטית, אישית מאוד, כמעט אינטימית. כמו בית.

'אני כמו צב':

הבית עובר לנפש (Home)

"מה שנותן תחושת בית גם כן שאני כמו צב. כן, אני לוקחת את הבית עליי ועוברת ממקום למקום, אבל התחושה של בית נשארת. הבית של המשפחה הגרעינית

שלי. שאנחנו נהיה כמו עושים אוהל כזה אופס והכל מסדרים את החפצים שלנו בארון של מישהו אחר. בכל מקום שאנחנו עושים אז אני כמו פורסת אוהל וזה תמיד אצלי כזה איטי ומכניסה את החפצים שלי בארון של מישהו אחר. ומעבר הבא שוב פעם ככה להכניס הכל על הגב כמו צב שחוזר למקום אבל תחושה של, שאני שלמה עוברת ולא, לא משאירה שום דבר. מרגישה שזה מין תחושה של מכל מקום לקבל את הכי טוב שיכולה לקבל." [צפון]

העקורות מביתן ממשיכות במסע עם מרכיבי בית, עם 'כמו בית'. המסע מבית המקור דרך מגוון מקומות אכלוס חלופיים ובתים יותר ופחות 'ביתיים', מביא רבות למקם את ה'בית' מחוץ לעולם הפיסי, במחוזות הרגש והנפש, בדומה למובנו כ-Home. בציטוט הבא מסבירה המרואיינת את הגורם לכך בקושי להשתחרר מהידיעה שנוספה לה במסע: שבית יכול להתערער, ולכן תחושת העקירה תלווה אותה בכל בית, גם בבית המקור, דבר שהיא מייחסת לקהילה כולה:

"מפחיד להרגיש בית במקום אחר. אני חושבת שיהיה משבר מאוד גדול כשיגידו לחזור. תהיה שמחה, אבל יתחיל פחד נורא גדול. זה קצת כמו המושג של תסמונת סטוקהולם שכאילו נגיד אנשים אחרי אשפוז ממושך או בכלא, קשה להשתחרר. חושבת שתהיה אותה תופעה פה, אחרי כל כך הרבה זמן מחוץ לבית, פתאום יהיה מפחיד למרות שעקרונית נחזור הביתה, אבל כבר התפתחו דפוסים והנפשות, את יודעת, התקדמו ועשו תהליך ופתאום נחזור. זה יהיה הלם." [צפון]

התהליך הנפשי שעברו הנשים, טוענת המרואיינת, **מקשה על תחושת בית במגורים כלשהם**. מפחיד להרגיש בבית במקום אחר, ולטענתה יהיה גם קשה לחזור לבית המקור. גם אם טענתה אינה נכונה לכולן, נדמה שרבות אימצו **אסטרטגיה של ניתוק מהבית הפיסי, ממיקום במרחב, והפיכת הבית למושג מנטלי לחלוטין**, המאפשר להן להחליף בתים ללא קושי, ולשמור על שליטה מלאה:

"כאילו היחס למה שנשאר שם [בבית] הוא כאילו סוג של ויתור כזה. תראי, אני עברתי 13 בתים עד גיל 18, אז אני לא הבן אדם הנכון לשאול. אני מבחינתי **איפה שהכובע שלי, זה הבית שלי. זה לא משנה לי**. גם לי קצת יותר קל. אני קוראת לזה הביתה ו[לבתי] זה הפריע לה מאוד בהתחלה, אבל עכשיו כאילו כבר אין ברירה והיא תקופה פה מדצמבר [2023]. מידי פעם התפלק לה 'אני נוסעת הביתה', כאילו [לעיר הנוכחית]. זה מתפלק לה." [צפון]

המרואיינת מסבירה את גישתה בניסיון חייה שכלל מעברי בתים רבים, אך מכלל המרואיינות נדמה כי **הגישה אפיינה את אסטרטגיית ההתמודדות עם הטלטלות למן ה-7.10.23**:

"מבחינתי ברגע שהיינו במלון זה הבית. אמרתי ל[בן] 'אתה הולך הביתה, בוא נחזור הביתה' כל פעם שהיינו נוסעים... **והביתה זה איפה שאנחנו נמצאים באותו רגע, זאת הגישה שלי**. אני הבית שלי איפה שהבית שלי, זאת אומרת [הבית המקורי] עדיין הבית שלי אבל גם המלון היה הבית שלי וגם עכשיו זה הבית שלי. זאת אומרת אני כאילו, הבית זה איפה שאנחנו, ככה אני מתייחסת לזה למרות שהבית שלי ב[קיבוץ] הוא עדיין הבית שלי, אני באה ואני עובדת בגינה". [דרום].

הריבוי של הבית הוא למעשה כל אותם מרכיבים שנוספו לאורך הדרך, מפוזרים לעיתים בכמה 'בתים' במרחב – לא פעם הגינה נשארת בבית המקור, אך **מתנתקים מקיום פיסי קוהרנטי ואחיד של בית**.

הפירוק וההרכבה שחוו מזקק את משמעות הבית מתוך קיומו הפיסי וגורם להגדרות מגוונות שאינן ברות מדידה או תפיסה. כך המרואיינת הבאה מתארת את הביחד המשפחתי כבית. זהו **בית מנותק-קרקע**:

"החוויה היא שהבית זה הביחד המשפחתי, זאת אומרת הוא לא על קרקע". [צפון].

כל אחת מגדירה את אותה תפיסת ביתיות מופשטת בהיבט אחר של עולם הרגש והנפש, תוך ניתוק מקרקע קבועה. כך גם המרואיינת הבאה, המציירת את הבית כממוקם בתוך הנפש, ואף מנגידה זאת לתפיסתו של הבית כקיים בעולם הפיסי, ב'ארבעה קירות':

ו "הבית הוא בנפש, לא? לא בארבעה קירות". [צפון].

ומהמקום הבטוח בנפש, שם אף גורם חיצוני לא יכול לערער אותן, הן מתארות מעגלי השפעה מתרחבים על הקהילה והיישוב:

"ברגע שאני מרגישה שאצלי זה מתוחזק ומטופל טוב, בבית הפנימי שלי ובבית הקטן שלי. שלום הבית הפנימי שלי הוא שלום הבית הגרעיני. ואז אני כבר יכולה להרחיב. זה גם אינדיקציה, אם אני כבר מתנדבת למשהו יותר גדול זה רק על בסיס שאצלי הכל בסדר." [צפון].

מצב הרוגע הנפשי והמשפחתי, הוא הנחשב בסופו של תהליך למקומו האמיתי של הבית, אחרי שהתרוקן ממרכיב הביטחון והוסיף רכיבים ומקומות מגורים לאורך תקופת העקירה. בסופו של תהליך המרואיינות חצבו לעצמן בית בתוך היעדרו, תוך שהן מוצאות יציבות במצב לימינלי של פליטות בארצן.

נעילה

מהראיונות עולה כי באופן כללי העקורות חשו כי ביתן המקורי הרוס בשל אובדן מרכיב הביטחון, גם אם נותרו בו מרכיבים אחרים וגם אם לא נחרב הבית הפיסי. לאחר ההרס באה בנייה מחודשת של מרכיבים – ראשית לנוחות בסיסית והגנה, ובהמשך ל'קינון' הכולל יצירת מוכרות זמנית-פחות. במהלך הניסיון להשיב שליטה בחייהן, שביתן כרוך בו, ניכר אלמנט של הפנמת הבית וניתוקו מהעולם הפיסי, וביסוסו על יסודות אישיים ומשפחתיים.

התהליך מעיד על מעבר מפסיביות לאקטיביות – ממה שנכפה עליהן בשל מצב ה'בית' במובנו הגיאופוליטי (HOME), כאשר נאלצו לצאת מביתן תחת אש או לאחר כיבוש. התחושה היא של חורבן וחילול הגדר והשער של הבית במובנו היישובי לפחות, ואף האזורי. הבית נעטף בעלטה, קפוא בזמן, הרוס גם אם עומד על תילו. מעניין כי בתהליך זה נותרים בו לעיתים מרכיבים כמו גינה או בריכת דגים, כמובן רכוש, ובניגוד לחלק ממקרי העקירה – התפיסה החיצונית היא כי הוא מיועד לשיבה. כמו שראינו, תפיסה חיצונית זו לא עולה בקנה אחד עם תפיסותיהן של העקורות שרואיינו, ובמידה משתנה הן גורסות כי לא ניתן להשיב את הגלגל לאחור. הן עברו תהליך. הן לא מיטלטלין שמפנים ומשיבים בהובלה.

התהליך שעברו מיום היציאה מבית המקור משתנה בין אישה לרעותה אך יש בו משותף של חתירה למרכיבי ביתיות (home) במקום אחר, תחילה הבסיסיים ביותר כמו הלבשה תחתונה וביטחון ובהמשך קשורים יותר בנוחות ומוכרות, מה שכונה כאן 'קינון'. המאמץ הכרוך בהשבת מרכיבי ביתיות אלו, 'עשיית הבית' וה'קינון', מלווה לעיתים בחלופות שלמות, לעיתים חלקיות, אך תמיד בתזכורת ברקע כי מדובר בבית חולף, זמני, והמעבר לאקטיביות היא היכולת להתמודד באופן יצירתי במיוחד עם המצב הגבולי של יס-אין בית, של בית במירכאות.

מתוך המהלך האקטיבי הזה יצרו הנשים שרואיינו תפיסות בית (Home) שמאפשרות ניידות במרחב מבלי לאבד את תחושת הבית, כפי שאחת מהן הקבילה לצב. בכך הושלם תהליך של 'הפנמת' הבית וניתוקו מעולם פיסי.

ההמלצה העיקרית העולה ממסמך זה היא להקשיב לנשים ולעבוד עם התהליך שעברו ולא כנגדו. האופציה של ניתוק ממרחב פיסי מאפשרת חלופות גם ברמת הקהילה והאזור, כאשר ניתן לשמר את ה'בית' לאו דווקא בבית המקור. נדמה שההצעה העיקרית היא לבקר בגינתן, להתארח במטבחיהן, לשמוע את היצירות המקוריות שיצרו. תנועה זו, עם הנשים ולא כנגדן, אפשרית למשל בקבוצות מתרחבות של נשים מפונות – מרמת היישוב דרך הרשות ועד האזור כולו. מכל מקום, האפשרות של יצירת בית בנפש היא חלופה המקנה חירות רבה גם למי שלא פונתה הפעם מביתה.

בניגוד למשתמע מנעילתו של מסמך, אין המדובר בחנוכת בית. הפליטות בארצן ברובן עדיין חסרות בית במובנו הרגיל. כאשר שלחתי את טיוטת המסמך לאחת המרואיינות, היא סיפרה כמה הסתבכה מבחינתה סוגיית החזרה, וכי ביישובה שנפגע קשות ב-7.10, רבות נמצאות במצבה; איך היא מטיילת עם בנותיה ביישוב הביניים ומקנאת במי שביתם עדיין מובן מאליו.

רוצה לומר – העקורות מאז 7.10 שאמורות לחזור בקרוב לבתיהן, עשויות לבנות את 'ביתן' במקום אחר, יתכן שכבר עשו זאת. כל מהלך מדיניות צריך להביא בחשבון כי בניגוד למיטלטלין, יש להתחשב בתהליך שעבר על נשים שנעקרו, ושילמו מחיר יקר באובדן תחושת ה'בית' באשר הוא.